

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

תגובתו זו של משה עומדת בניגוד חריף לתגובתו על ערעור מאוחר יותר על מנהיגותו, זה שהציבו קורח ועדתו. במקרה ההוא משה לא הפגין לא עדינות ולא נדיבות. להפך, הוא אפילו התפלל שהאדמה תפתח את פיה ותבלע אותם, "וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאֵלָה" (במדבר טז, כח-ל). הוא חד, נחרץ ומסרב למחול. מה ההבדל בין קורח לבין אלדר ומידד?

התשובה נעוצה בהכנת ההבדל שבין שני מושגים שהבלבול ביניהם שכוח: כוח והשפעה. אנו נוטים לחשוב עליהם כדומים אם לא זהים. לבעלי הכוח יש השפעה. לבעלי ההשפעה יש כוח. אבל אין הדבר כך. אלו הן שתי תופעות מובחנות, המתרחשות על פי שני סוגים של היגיון. ניסוי מחשבתי קצר ימחיש זאת.

דמיינו שיש לכם כוח מוחלט. כל מה שאתם אומרים מתבצע. יום אחד אתם מחליטים לחלוק את הכוח שלכם עם עוד תשעה אנשים. מעתה תהיה לכם לכל היותר עשירית הכוח שהיה לכם. עכשיו דמיינו שיש לכם מידה מסוימת של השפעה. אתם מחליטים לחלוק את ההשפעה הזאת עם עוד תשעה אנשים שיהיו שותפיהם. למעשה, הכפלתם בעשרה את ההשפעה שהייתה לכם, מפני שמעתה עשרה אנשים מעבירים את המסר שהיה עד כה בפיכם בלבד.

כוח מתחלק; השפעה מוכפלת. כוח הוא משחק סכום אפס: למי שנותן נשאר פחות. ואילו השפעה דומה לאש: ככל שתחלקו אותה יהיה לכם יותר.

משה שימש לאורך ארבעים שנות המדבר בשני תפקידי מנהיגות שונים. הוא היה נביא, שלימד את בני ישראל תורה ועמד בקשר ישיר עם אלוהים. והוא היה גם מקבילו הפונקציונלי של

כוח או השפעה?

יש בפרשה הזו רגע של חסד, שמשה מתגלה לנו בו כשיא נדיבותו המנהיגותית. הוא מגיע ממש לאחר אחד מרגעי הייאוש הנוראים ביותר של משה. העם מתאונן כמנהגו בקודש, הפעם על אוכל. נמאס לו מהמן. הוא רוצה בשר. משה, הנחרד מחוסר מוכנותו של העם להתמודד עם מחיר היציאה לחופשי, מתפלל למות. "וְאִם כָּכָה אֶת עֲשֵׂה לִי", הוא אומר לקב"ה, "הֲרִגְנִי נָא הָרֶג, אִם מִצְאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ, וְאֵל אֲרָאָה בְּרַעְתִּי" (במדבר יא, טו).

ה' אומר לו למנות שבעים זקנים שיעזרו לו לשאת במשא העם. משה עושה כאשר צווה, ורוח אלוהים נחה על הזקנים. אלא שהיא נחה על עוד שני אנשים, אלדר ומידד, שלא היו בין שבעים הנבחרים. אפשר לשער שמשה בחר שישה אנשים מכל שבט, בסך הכול שבעים ושניים איש משנים-עשר השבטים, ואז, כדי להגיע למספר שבעים, בחר בהגרלה שניים שיוצאו מהרשימה ויישארו במחנה. אלה היו אלדר ומידד. אף על פי כן, גם עליהם נאצלה הרוח הגדולה.

יהושע, סגנו של משה, ראה את התנבאותם של אלדר ומידד כאיום. משה ענה לו בנדיבות מחממת לב: "הֲמִקְנָא אֶתָּה לִי? וּמִי יִתֶּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים, כִּי יִתֶּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם!" (במדבר יא, כט).

מלך, שהוביל את העם במסעותיו, קבע את מגמת פניו וסיפק את צרכיו. עמדת המנהיגות היחידה שלא הייתה בידיו הייתה הכהונה הגדולה, שניתנה לאחיו אהרן.

הכפילות במנהיגותו של משה ניכרת לעין בהמשך הסיפור, כאשר משה ממנה את יהושע ליורשו. ה' מצווה אותו:

קח לך את יהושע בן נון, איש אשר רוח בו, וסמכת את ידך עליו... ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל. (במדבר כז, יח-כ)

שימו לב לשתי הפעולות השונות. סמיכת היד על יהושע, כפי שעושה כיום רב המסמיך את תלמידו, נותנת לו את הסמכות לחוקק חוקים בעצמו. חז"ל ראו את עצמם כממלאי תפקיד שהוא המשך התפקיד שמילאו הנביאים ("משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה").¹ בפעולת הסמיכה מעביר משה ליהושע את תפקידו כנביא.

בפעולה השנייה, "ונתתה מהודך עליו", מעביר משה ליהושע את תפקידו הפוליטי, המקביל לשל מלך. המילה "הוד" מקושרת במסורת העברית עם מלוכה, כגון בביטוי המקראי "הוד מלכות" (דניאל יא, כא; דברי הימים-א' כט, כה).

למלכים היה כוח – ובכלל זה הכוח לחיות ולהמית (ראו יהושע א, יח). לנביאים לא היה כוח כלל, אך הייתה להם השפעה. השפעה זו נמשכה מעבר לימי חייהם, ובמקרים רבים היא נמשכת עד עצם היום הזה. אם לנפוטר פראזה לרבריו של סרן קירקגור: כשמלך מת כוחו נגמר. כשנביא מת השפעתו מתחילה.

עכשיו אפשר להבין מדוע תגובתו של משה למעשה אלדד ומידד שונה כל כך מתגובתו למחלוקת קורח ועדתו. אלדד ומידד לא ביקשו כוח ולא קיבלו כוח. הם קיבלו רק השפעה: רוח הקודש שקרנה ממשה. הם נעשו נביאים. על כן אמר משה "ומי יתן כל עם ה' נביאים, כי יתן ה' את רוחו עליהם". וכך מתבקש. הרי במנהיגות של השפעה, ככל שהמנהיג נותן כך יש לו יותר.

קורח, או לפחות חלק מחסידיו, ביקש כוח. והכוח אינו נחלק. כשמדובר במלכות, במנהיגות של כוח, הכלל הוא "דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור".² במלוכה, תביעה לכוח היא ניסיון הפיכה, ויש להתנגד לה בכוח. אחרת, התוצאה היא חלוקת המדינה לשתיים, כפי שקרה בישראל לאחר מות המלך שלמה. לו היה משה שותק לנוכח הערעור שהשמיע קורח על מנהיגותו, היה מסכן את קיומה של סמכותו המנהיגותית.

היהדות מבחינה אפוא בין מנהיגות כהשפעה למנהיגות בכוח. את הראשונה היא מאדירה בלי הסתייגות, ואילו כלפי השנייה היא דו־ערכית. התנ"ך הוא מסה מתמשכת נגד השימוש בכוח. על פי התורה, הכוח כולו שייך בעצם לאלוהים. התורה מכירה בכך שבעולמנו הבלתי מושלם יש צורך בכוח כפייה כדי לשמור על שלטון החוק ולהגן על המולדת. משום כך היא מצדדת במינוי מלך במידה שהעם מבקש זאת.³ אך זהו בפירוש ויתור, לא אידיאל.⁴

המנהיגות האמתית שהתנ"ך והיהדות הרבנית מאמצים אל לכם היא מנהיגות של השפעה, ובייחוד זו של נביאים ושל מורים. זהו תואר הכבוד העילאי שנתנה המסורת שלנו למשה: אנו מכירים אותו בכינוי משה רבנו. משה היה הראשון בשורה ארוכה של דמויות בהיסטוריה היהודית – ביניהן עזרא, הלל, רבן יוחנן

נוגעות לעמדה, לתואר או למדי שרד, גם לא ליוקרה ולעוצמה, כי אם לנכונות לעבוד עם אחרים כדי להשיג את אשר איננו יכולים להשיג לבדנו; לדבר ולהקשיב, ללמד וללמוד, לחלוק כבוד לדעתו של הזולת גם אם אנו חלוקים עליו, להסביר בסבלנות ובהיגיון למה אנחנו מאמינים במה שאנחנו מאמינים ועושים מה שאנחנו עושים; לעודד אחרים, לשבח את המאמצים הכנים שלהם, ולדרבן אותם להגיע ליותר. העדיפו תמיד את ההשפעה על הכוח. היא מסייעת לשנות אנשים כך שיוכלו לשנות את העולם.

1. משנה, אבות א, א.
2. סנהדרין ח ע"א.
3. דברים יז, טו-כ; שמואל-א' ח.
4. זו, בכל אופן, עמדתם של אבן עזרא, רבנו בחיי ואברבנאל.
5. ראו שבת י ע"א.
6. תומס הובס: לווינתן, או החומר, הצורה והשלטון של קהילייה כנסייתית ואזרחית, מאנגלית: יוסף אור, ירושלים: מאגנס, תשכ"ב, חלק א, פרק יא, עמ' 89.

בן זכאי, רבי עקיבא, האמוראים וחכמי ימי הביניים – המייצגת אחד מהרעיונות המהפכניים ביותר של היהדות: המורה כגיבור.

היהדות הייתה הציוויליזציה הראשונה והגדולה ביותר שהשתיתה את עצם שרידותה על חינוך ומוסדות לימוד, ושראתה את הלימוד כחוויה דתית העולה אפילו על תפילה.⁵ הסיבה היא זו. מנהיגים הם אנשים המסוגלים להניע אחרים לפעול בדרכים מסוימות. אם הם מגיעים לידי כך רק משום שהם נמצאים בעמדת כוח, פירוש הדבר שהם מתייחסים אל מונהגיהם כאל אמצעים, לא כאל מטרות; כאל דברים ולא כאל אנשים. אין זה מקרה שהכותב הגדול ביותר על המנהיגות ככוח היה מקיאבלי.

הדרך השנייה להגיע לידי הנעת אנשים היא להתמקד בצרכים ובשאיפות שלהם, וללמד אותם כיצד להשיג צרכים ושאיפות אלה ביחד, כקבוצה. את זאת עושים בכוחו של חזון, בעוצמתה של אישיות, בעזרת היכולת לנסח ערכים משותפים בלשון שאנשים יכולים להזדהות איתה ובאמצעות המסוגלות "לגדל" תלמידים שימשיכו בעבודה הזו בעתיד. כוח מנמיך את האנשים שהוא מופעל עליהם; השפעה וחינוך מרוממים אותם.

היהדות היא מחאה מתמשכת נגד מה שתומס הובס כינה "נטייה כללית של כל בני האדם: תשוקה מתמדת וחסרת מנוח אל כוח אחר כוח, תשוקה שאינה פוסקת אלא עם המוות".⁶ זו אולי הסיבה לכך שהיהודים כמעט אף פעם לא הפעילו כוח למשך תקופה ארוכה, אך השפיעו על העולם במידה החורגת מכל יחס למספרם.

לא לכולנו יש כוח, אך לכולנו יש השפעה. לכן כולנו יכולים להיות מנהיגים. צורות המנהיגות החשובות ביותר אינן

נהניתם?

רוצים לקבל את שיחותיו של הרב יונתן זקס
ישירות למייל שלכם?

לחצו להרשמה!

